

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Гнатчука Ярослава Ілліча

«Диференціація фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів»,
що представлена в спеціалізовану вчену раду Д 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського для захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – «олімпійський і професійний спорт»

1. Актуальність обраної теми

На сьогодні проблемні питання фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів, переважною більшістю науковців, сприймаються аксіоматично: в сучасній спортивній науці домінуючою є думка про суттєву детермінованість ефективності змагальної діяльності та її залежності від рівня фізичної підготовленості. Таким чином, недостатній рівень фізичної підготовленості є чинником, який лімітує успішну реалізацію наявного техніко-тактичного потенціалу конкретного волейболіста в навчально-тренувальній і змагальній діяльності. Окремі недоліки у фізичній підготовці кваліфікованих волейболістів можуть нівелювати за рахунок оптимального вибору і дотримання заданої тактичної схеми на конкретну гру, психоемоційних і вольових проявів, за рахунок яких гравець може демонструвати максимально високий рівень спортивної майстерності. На жаль, у переважній більшості, це стосується поодиноких випадків. Більш того, саме після таких ігор, розповсюдженим у практиці спортивної підготовки є істотне зниження адаптаційного потенціалу та функціональної підготовленості кваліфікованих волейболістів, що призводить до зниження рівня фізичної підготовленості та результативності техніко-тактичних дій у змагальному процесі протягом тривалого загального періоду. Саме тому, пошук інших шляхів удосконалення процесу фізичної підготовки на основі її диференціації у кваліфікованих волейболістів різного ігрового амплуа є актуальною і своєчасною науковою проблемою.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Структура дисертації є традиційною, для кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня: викладена на 177 сторінках основного тексту, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (усього – 219 джерел, серед яких 44 – іноземних авторів). Додатки оформлено окремим томом (320 сторінок). Роботу ілюстровано 16 таблицями і 17 рисунками.

Дисертантом грамотно сформульовано структурні компоненти дисертаційної роботи: мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які, повною мірою, відповідають тематиці дисертації. Разом із висновками і практичними рекомендаціями, структурні компоненти дослідження складають логічно побудовану та завершену схему наукової роботи. Окремим томом представлено додатки, які деталізують викладені результати дослідження. Використаний дисертантом комплекс методів є відповідним

проблематиці дослідження і сучасним вимогам до кваліфікаційних робіт рівня дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту.

У вступі обґрунтовано актуальність і своєчасність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, наукову новизну, практичну значущість дослідження, охарактеризовано особистий внесок автора в наукові роботи, які виконані в співавторстві, відображено апробацію матеріалів дисертації на науково-практичних конференціях міжнародного та національного рівнів, наведено дані про структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Сучасний стан проблеми фізичної підготовки та змагальної діяльності кваліфікованих волейболістів»**, на основі опрацювання даних наукової і методичної літератури, дисертантом виявлено специфіку тренувальної та змагальної діяльності стосовно фізичної підготовки, розкрито особливості процесу фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів і, на цій основі, показано ефективність реалізації наявного техніко-тактичного потенціалу у змагальному процесі. У результаті проведеного теоретичного аналізу літературних джерел встановлено, що протягом 1996-1998 років Міжнародна федерація волейболу внесла суттєві зміни та доповнення до правил змагань для підвищення їх видовищності. Це викликало відповідні зміни у структурі та змісті змагальної діяльності: скоротилася тривалість гри (на 25-36 %), зросла її інтенсивність.

Зазначені зміни у структурі та змісті змагальної діяльності призвели до відповідних змін у процесі фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів. Особливо, це стосується проблемних питань диференціації процесу фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів різного амплуа. Дисертантом зазначено, що ефективне управління тренувальним процесом неможливе без належного контролю за рівнем фізичної підготовленості та з'ясування її відповідності структурі та змісту змагальної діяльності.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури, дисертант наголошує на наявні зміни у структурі та змісті змагальної діяльності (Л.П. Матвєєв, 2001; О.В. Базильчук, 2004; В.М. Платонов, 2004, 2015; О.А. Чичкан, 2004; М. Линець, О. Кропивницький, 2005; А.С. Андрес, 2006; Х.Р. Хіменес, 2013), на протиріччя щодо визначення шляхів удосконалення процесу фізичної підготовки волейболістів на основі її диференціації, що свідчить про актуальність розв'язання наукової проблеми.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** автором обґрунтовано використання адекватних і відповідних методів дослідження, що дало змогу дисертантові розв'язати сформульовані завдання, та подано відомості щодо етапів дослідження, а саме:

перший етап (2004-2005 рр.): проведено аналіз і узагальнення даних наукових і методичних джерел, що відображають стан проблеми. Вивчено 219 джерел наукової літератури, з яких 44 – іноземних авторів;

другий етап (лютий-квітень 2005 р.): вивчено зміст змагальної діяльності та рівень фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів; виявлено достовірні розбіжності між показниками фізичної підготовленості

волейболістів різних за класом команд; встановлено взаємозв'язки між показниками змагальної діяльності та фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів. Відеофіксація змагальної діяльності проводили упродовж лютого-квітня 2005 р. під час змагального періоду чемпіонату України 2004-2005 рр. за участю команд вищої («Новатор», м. Хмельницький) та першої ліг («Факел-НТУНГ», м. Івано-Франківськ; «Будівельник-Динамо-Буковина», м. Чернівці та «Новатор-2-Прикордонник», м. Хмельницький). Проаналізовано 36 ігор (по 9 ігор за участю кожної з цих команд).

Вивчення рівня фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів здійснено у змагальному періоді від 2.03.2005 р. до 20.04.2005 р. Тестування проведено впродовж трьох днів від 10 до 12 години дня після дня відпочинку. У дослідженні взяли участь 48 кваліфікованих волейболістів. На час педагогічного спостереження команда «Новатор» посідала третю сходинку чемпіонату України 2004-2005 років серед команд вищої ліги. Волейболісти команд «Факел-НТУНГ», «Будівельник-Динамо-Буковина» та «Новатор-2-Прикордонник» посідали відповідно першу, другу та передостанню сходинку в чемпіонаті першої ліги;

третій етап – перехресний педагогічний експеримент протягом підготовчого періоду від 25.07.2005 р. до 30.09.2005 р. та змагального періоду від 1.10.2005 р. до 18.12.2005 р. (перше коло національного чемпіонату). Волейболісти експериментальної групи 1 (команди «Новатор», м. Хмельницький, $n=13$ та «Будівельник-Динамо-Буковина», м. Чернівці, $n=13$) тренувалися за програмою фізичної підготовки, що передбачала поєднання комплексного розвитку профільних фізичних якостей (70 % від загального часу на фізичну підготовку) з акцентованим (30 % від загального часу на фізичну підготовку) розвитком провідних фізичних якостей кожного волейболіста (ті фізичні якості, результати вихідного тестування яких у конкретного волейболіста були вищі на 0,5 SD за середньогрупові показники). Волейболісти експериментальної групи 2 (команди «Факел-НТУНГ», м. Івано-Франківськ, $n=13$ та «Лучеськ-Підшипник», м. Луцьк, $n=13$) також займалися комплексним розвитком профільних фізичних якостей (70 % від загального часу на фізичну підготовку), а решту часу було заплановано на акцентований розвиток недостатньо розвинутих фізичних якостей кожного волейболіста (ті фізичні якості, результати вихідного тестування яких у конкретного волейболіста були нижчі на 0,5 SD за середньогрупові показники).

Для підвищення достовірності інформації стосовно ефективності зазначених методичних підходів у фізичній підготовці кваліфікованих волейболістів ми провели перехресний педагогічний експеримент. Другий етап експерименту також складався з підготовчого (від 19.12.2005 р. до 13.01.2006 р.) та змагального (від 14.01.2006 р. до 30.04.2006 р.) періодів (друге коло національного чемпіонату). Згідно з умовами перехресного педагогічного експерименту, на цьому етапі волейболісти ЕГ-1 акцентовано

розвивали недостатньо розвинуті фізичні якості, а волейболісти ЕГ-2 акцентовано розвивали провідні для кожного спортсмена фізичні якості;

четвертий етап (2007-2019 рр.): аналіз та узагальнення результатів досліджень; написання робочого тексту дисертації; формулювання висновків; розроблення практичних рекомендацій; літературне оформлення дисертації та подання до попереднього захисту; підготовка та подання до друку наукових статей та навчально-методичного посібника для тренерів; упровадження результатів дослідження в спортивну практику.

У третьому розділі «**Показники змагальної діяльності та фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів**» дисертантом проведено аналіз та узагальнення результатів педагогічного спостереження.

За результатами відеофіксації ігор, встановлено, що за показниками ефективності виконання техніко-тактичних дій кваліфікованих волейболістів перевага була на боці гравців команд-лідерів вищої та першої ліг над аутсайдерами першої ліги за усіма компонентами техніко-тактичних дій.

Найбільш тісні достовірні кореляційні взаємозв'язки показників спеціальної фізичної підготовленості встановлено з показниками загальної фізичної підготовленості: кистьова, станова, вибухова та швидкісна сила, прудкість, спритність і загальна працездатність. Ці показники загальної фізичної підготовленості доцільно вважати профільними фізичними якостями для забезпечення ефективної тренувальної та змагальної діяльності.

Достовірні ($p \leq 0,05-0,001$) кореляційні взаємозв'язки між відносною кількістю ефективних техніко-тактичних дій встановлено зі всіма показниками загальної фізичної підготовленості. Показники статичної рівноваги, гнучкості та загальної працездатності корелювали лише з окремими компонентами техніко-тактичних дій. Значну кількість достовірних кореляційних взаємозв'язків виявлено з рівнем розвитку силових, швидкісно-силових і швидкісних якостей кваліфікованих волейболістів. Найбільшу кількість достовірних ($p \leq 0,05-0,001$) кореляційних взаємозв'язків встановлено між відносною кількістю ефективних техніко-тактичних дій і показниками швидкісно-силових можливостей м'язів живота, спритністю й часом простої реакції.

Показники відносної кількості ефективних техніко-тактичних дій в умовах змагальної діяльності достовірно ($p \leq 0,05-0,001$) корелювали зі всіма дев'ятьма досліджуваними показниками рівня розвитку спеціальних фізичних якостей. Значну кількість достовірних кореляційних взаємозв'язків виявлено з рівнем розвитку сили удару провідної руки, вибухової сили м'язів ніг, силової та швидкісної витривалості. Найбільшу кількість кореляційних взаємозв'язків відносної кількості ефективних техніко-тактичних дій встановлено з рівнем розвитку складних реакцій (реакції з вибором і на рухомий об'єкт), стартової швидкості (біг на 6 м) і точності відтворення сили удару, що становить 50 % та 25 %.

У четвертому розділі «**Фізична підготовка кваліфікованих волейболістів у здвоєному макроциклі**» дисертантом подано інформацію щодо проведеного перехресного педагогічного експерименту з перевірки двох

протилежних методичних підходів, що взяті за основу диференціації фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів.

1 програма – поєднання комплексного розвитку важливих для змагальної діяльності у волейболі фізичних якостей (70 % від загального часу на фізичну підготовку) з акцентованим розвитком недостатньо розвинутих фізичних якостей конкретного волейболіста (30 % від загального часу на фізичну підготовку);

2 програма – поєднання комплексного розвитку важливих для змагальної діяльності у волейболі фізичних якостей (70 % від загального часу на фізичну підготовку) з акцентованим розвитком провідних фізичних якостей конкретного волейболіста (30 % від загального часу на фізичну підготовку).

Підсумкове оцінювання ефективності різних за методичним спрямуванням програм фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів проведено незалежно від контингенту досліджуваних та етапу перехресного педагогічного експерименту.

Порівняльний аналіз тренувальних впливів, які є протилежними за методичною спрямованістю програм диференційованої фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів за двадцятьма показниками фізичної підготовленості упродовж зведеного макроциклу, свідчить про їх різну ефективність. Заняття за програмою диференційованого розвитку недостатньо розвинутих, стосовно індивідуального профілю фізичної підготовленості кожного спортсмена, фізичних якостей викликали на 11,24 % більші позитивні зміни рівня фізичної підготовленості.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» дисертантом представлено порівняльний аналіз отриманих результатів з актуальними результатами вітчизняних і зарубіжних дослідників, обґрунтовано доцільність подальших досліджень; подано три групи отриманих наукових результатів:

набули подальшого розвитку знання щодо відповідності фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів структурі і змістові їхньої змагальної діяльності;

набули подальшого розвитку знання щодо взаємозв'язків між показниками загальної та спеціальної фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів;

удосконалено інформацію щодо кваліфікаційно зумовлених відмінностей показників загальної та спеціальної фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів команд вищої та першої ліг чемпіонату України;

3. Достовірність результатів, їх новизна

Наукові положення, основні результати і висновки дисертаційної роботи Я.І. Гнатчука визначаються науковою новизною та обґрунтованістю.

Результати, отримані вперше:

уперше науково обґрунтовано програму комплексного контролю загальної (11 тестів) і спеціальної (9 тестів) фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів та експериментально доведено її ефективність;

уперше визначено взаємозв'язки між показниками фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів та компонентами змагальної діяльності за сучасними правилами волейболу;

уперше експериментально доведено ефективність програм фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів, що полягали у поєднанні комплексного розвитку важливих для змагальної діяльності фізичних якостей із диференційованим розвитком фізичних якостей конкретного волейболіста (70 % та 30 % загального часу фізичної підготовки відповідно) з достовірно вищою ефективністю диференційованого розвитку недостатньо розвинутих фізичних якостей порівняно з диференційованим розвитком провідних фізичних якостей конкретного волейболіста.

Практична значущість результатів дослідження полягає в отриманні даних щодо структури і змісту фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів чемпіонату України (команди вищої та першої ліг) і розробці авторських програм диференційованої фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів з урахуванням індивідуальних показників фізичної підготовленості та змісту змагальної діяльності. Результати дослідження впроваджено в навчально-тренувальний процес волейбольних команд «Новатор» (м. Хмельницький), «Будівельник-Динамо-Буковина» (м. Чернівці), «Факел-НТУНГ» (м. Івано-Франківськ), «Лучеськ-Підшипник» (м. Луцьк); навчальний процес майбутніх фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» з дисципліни «Теорія та методика обраного виду спорту» Хмельницького національного університету, Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського та Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

4. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях та відповідність публікацій вимогам Міністерства освіти і науки України

За темою роботи дисертантом опубліковано 14 наукових праць: 12 статей, у яких викладено основні наукові результати дисертації (з них 11 – у фахових наукових виданнях України, 1 – у науковому виданні, що внесене до наукометричної бази Scopus), одна праця апробаційного характеру та один підрозділ колективної монографії, у якому додатково відображено результати дисертаційної роботи.

Основні результати дослідження дисертантом оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях «Молода спортивна наука України» (Львів, 2005, 2006, 2007); «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (Дніпропетровськ, 2005); науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі» (Чернігів, 2007); наукових конференціях кафедри олімпійського і професійного спорту (2005, 2006, 2007), теорії спорту та фізичної культури (2020) Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського та кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету (2012–2017).

Автореферат і публікації повністю відображають зміст дисертаційного дослідження за темою «**Диференціація фізичної підготовки**

кваліфікованих волейболістів». Таким чином, є всі підстави вважати, що робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту зі спеціальності 24.00.01 – «олімпійський і професійний спорт».

5. Зауваження і недоліки дисертаційної роботи та автореферату

1) У першому розділі «Сучасний стан проблеми фізичної підготовки та змагальної діяльності кваліфікованих волейболістів» при теоретичному аналізі наукового матеріалу стосовно взаємозв'язку показників фізичної підготовленості та змагальної діяльності кваліфікованих волейболістів дисертантом не акцентовано увагу на особливостях фізичної підготовленості у волейболістів різного амплуа. Крім цього, доречним було б висвітлити взаємозв'язки показників фізичної підготовленості з антропометричними характеристиками кваліфікованих волейболістів.

2) У підрозділі 3.2. «Аналіз загальної фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів» (таблиця 3.2) наведено показники загальної фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів протягом проведення експериментальних досліджень. На нашу думку, використання цих даних має дискусійний характер, адже, при вивченні показників фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів більш значущими, для аналізу та інтерпретації експериментальних даних, є показники спеціальної фізичної підготовленості.

3) У третьому та четвертому розділах при аналізі та інтерпретації даних експериментальних досліджень дисертант використовує терміни «гравець першого (або другого) темпу». На нашу думку, необхідно орієнтуватися на міжнародну класифікацію (IFVB, CEV) ігрових амплуа у волейболі: розігравач, діагональний гравець, догравальник, центральний блокуючий гравець, ліберо.

4) У п'ятому розділі (стор. 174) автор наголошує: «А.С. Андрес [9] довів, що у тренувальному процесі багатоборців військово-спортивного комплексу II і I спортивних розрядів, більш ефективним був методичний підхід згідно якого поєднувалася комплексна фізична підготовка з акцентованим розвитком провідних для кожного спортсмена фізичних якостей». На нашу думку, тренувальна і змагальна діяльність у спортивних іграх взагалі та у волейболі зокрема є високоспеціалізованою і не має, достатньо близьких, аналогів у інших видах спорту. Тому, екстраполяції методичних підходів з військово-спортивного багатоборства на спортивні ігри у дисертаційних роботах викликають певні застереження. Це ж стосується автореферату (стор. 1).

5) В авторефераті (стор. 5) наявна технічна помилка: «Л. В. Матвеев, 2001». Ймовірно, дисертант мав на увазі роботу Л.П. Матвеева, 2001.

6) Також певні застереження викликають хронологічні межі етапів дослідження, які дисертант визначив наступним чином: *перший етап* (2004-2005 рр.), *другий етап* (лютий-квітень 2005 р.), *третій етап* (від 25.07.2005 р. до 30.09.2005 р. та змагальний період від 01.10.20 до 18.12.2005 р.), *четвертий етап* (2007-2019 рр.). І, хоча детальної класифікації

хронологічних меж етапів дослідження не існує, на нашу думку, дисертанту треба було бути більш уважним при остаточному визначенні хронологічних меж етапів дослідження.

Вищенаведені зауваження і недоліки є, значною мірою, дискусійними, не знижують високої наукової цінності та загальної високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

6. Загальний висновок

Дисертаційна робота **Гнатчука Ярослава Ілліча «Диференціація фізичної підготовки кваліфікованих волейболістів»**, є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, в якій отримані науково-обгрунтовані результати, що дозволяють вирішувати актуальні завдання галузі фізичного виховання та спорту, зокрема, сприяють удосконаленню змагальної діяльності кваліфікованих волейболістів на основі диференціації їх фізичної підготовки. Таким чином, вищезазначена дисертація відповідає п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Ярослав Ілліч Гнатчук, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 «олімпійський і професійний спорт».

Офіційний опонент,

професор кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини,
фізичного виховання і здоров'я

Запорізького державного медичного університету

Міністерства охорони здоров'я України

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

Д. Ю. Дорошенко
Підпис

ПІДТВЕРДЖУЮ
проф. кафедри реабілітації Запорізького
державного медичного університету

20... р. Подпис *Дорошенко*

Дорошенко Т.М.